

מלחמת "שאגת הארי" - הערכת מצב

מיצרי הורמוז - הסחת דעת איראנית

איראן פועלת במהלך אסטרטגי מחושב, שמטרתו להסיט את מוקד המערכה מהיעדים המרכזיים שנקבעו מראש ובראשם פרויקט הגרעין ותוכנית הטילים הבליסטית - לעבר זירה בינלאומית חלופית המתמקדת בהיבטים כלכליים ולא צבאיים.

מדובר בטקטיקת משא ומתן מוכרת, שבה משתמשת איראן מול המערב מזה כארבעה עשורים: יצירת משבר חלופי שמסיט את תשומת הלב מהאיום האסטרטגי האמיתי.

טקטיקה זו באה לידי ביטוי גם לאחר מתקפת חמאס באוקטובר 2023. איראן, שניהלה בפועל את המערכה הרב-זירתית נגד ישראל, הצליחה להסיט את השיח הבינלאומי מפרויקט הגרעין ומהמאמצים לקדם נורמליזציה בין סעודיה, ישראל וארה"ב.

בחסות המלחמה והפניית הקשב הבינלאומי לעימות האזורי, איראן האיצה באופן משמעותי את פרויקט הגרעין ומלאי הטילים הבליסטיים.

האתגרים המרכזיים בשלב הראשון החיוניים להבטחת הסרת האיום

1. פגיעה במנגנוני ביטחון הפנים

- ◀ פגיעה משמעותית בכוח הבסיג' ומנגנוני הביטחון הפנימיים וצמצום נוכחותם ברחובות איראן.
- ◀ העצמת הלחץ הצבאי ליצירת התנאים של התקוממות עממית רחבת-היקף.
- ◀ מול פעילות הבסיג' - היערכות הכוללת גם מרכיב קרקעי ייעודי חמוש.

2. הסרת האיום הגרעיני

איתור של ה-450 ק"ג אורניום שמועשר מעל 60%, שהוסתר או נקבר מתחת להריסות אתרי הגרעין.

3. סיכול לחץ כלכלי-איראני:

הסרת איומים כלכליים כאמצעי ולא כמטרה ראשית, כגון פתיחת הציר הימי המרכזי במפרץ הפרסי מיצרי הורמוז והאי חארג'.
4. לחץ כלכלי על המשטר: צבאי ופיננסי כאחד

באמצעות פעילות צבאית ופגיעה ביעדי תשתית, אנרגיה וחשמל, כמו גם הידוק הסנקציות על הקפאת נכסים בחו"ל. שילוב של לחץ כלכלי, לא רק באמצעות סנקציות אלא גם באמצעות מצור ותקיפת יעדים כלכליים – עשוי להגביר את הלחץ במשא ומתן.

פנים איראן

המשטר האיראני ממשיך להתקיים ולשמר את כוחו, חרף ההישגים הצבאיים המרשימים של צה"ל והצבא האמריקאי במכת הפתיחה ובסיכולים הממוקדים. התיאום של ירי משולב בין איראן לחיזבאללה, המשך ירי לעבר 11 מדינות וביניהן ישראל ושליטה בזירה הימית מציגה משטר שנותר חזק. המינוי של המנהיג החדש, מוג'תבא ח'אמנאי, משקף את האמון מצד המשטר בכישוריו לנהל את השלב השני של המערכה שאליה הם מתכוננים: דיכוי מרד פנימי, כפי שביצע ב-2009 כאדריכל הדיכוי.

הכלי לסיכולים ממוקדים, יעיל במידה מסוימת, בעיקר בזירות אחרות, אך אינו אפקטיבי להכרעה כאשר מדובר בזירה מורכבת כמו איראן: מבחינת גודלה, פיזור הכוחות והיקף נרחב של מחליפים שעומדים בתור לאיוש התפקידים שהתפנו.

בנוסף, ארגון טרור דתי קיצוני, שפועל על ערכי הג'יהאד-מלחמת דת ועקרון הסבלנות ("סבר" בערבית), בעל גישה מוחלטת למשאבי המדינה והיערכות של 47 שנים, מצריך שילוב של פעולות עצימות והיקפיות ממושכות. לכן, גם כאשר המנהיג שלה עסוק ככל הנראה בשיקום פציעתו מהתקיפה הישראלית, המערכת האיראנית שנבנתה כ"מכונה משומנת" ממשיכה לתפקד חרף הישגים צבאיים של המערב. זוהי עדות לאתגרים שבדרך ולאורך הסבלנות והנחישות שנדרשת מצד המערב להכנעת המשטר.

מנופי הלחץ של איראן

פנימיים: הבסיג' ממשיד לשלוט על רחובות איראן באמצעות מחסומים ונוכחות חמושה מוגברת, לצד איתור והפחדה מצד המודיעין האיראני כלפי אזרחים הנחשדים כמשתפי פעולה עם ישראל והמערב. המטרה: מניעת מרד פנימי.

חיצוניים:

1. יצירת לחץ אזורי והפחדה באמצעות פעולות צבאיות נגד מעל 10 מדינות.
2. יצירת לחץ כלכלי באמצעות שליטה בנתיב הסחר הימי במפרץ הפרסי.
3. יצירת לחץ בינלאומי, כרגע בעיקר על אירופה: תקיפת דייגו גרסייה.
4. יצירת לחץ בדעת הקהל העולמית באמצעות מנופי לחץ "מתוך בית".

למשל: הפגנות בבריטניה של תומכי המשטר האיראני, במטרה לייצר לחץ פוליטי פנימי על מנהיגי אירופה, לצד הסכם לא כתוב של הימנעות מכוונת של הפעלת תאי טרור ובתמורה - הסכמה שקטה של חוסר התערבות אירופאית במלחמה המקרה של בריטניה היא דוגמה קלאסית לכך ויכולה לשמש מקרה בוחן למעגלי מנופי הלחץ והכוח שבנתה איראן במשך 47 שנים.

החולשה המערבית וחוסר התמיכה הצבאית בבעלות בריתן כגון ישראל וארצות הברית, מנוצלת על ידי איראן ואיננה תורמת להכרעת המשטר.

התקיפה על דייגו גרסייה, שחצתה את מגבלת ה-2,000 ק"מ, בניגוד להתחייבותה בהסכם הגרעין מ-2015 עם ממשל אובמה, נועדה להעביר מסר מאיים לאירופה שאינו בכתב בכדי למנוע את הצטרפותם למלחמה. התקיפה שהגיעה לאחר פגיעה בבסיסים בריטיים בקפריסין שנותרה ללא תגובה, מחזקת את כוח ההרתעה של איראן באזור ומול בעלות בריתה בציר האנטי-מערבי, ומנגד, מחלישים את הציר המערבי, שבתרחיש אחר של התלכדותו - עשוי יהיה להכריע את המערכה.

מקרה זה מהווה מבחן אסטרטגי מודרני, המקביל ללקחים ממלחמת העולם השנייה: כשאירופה נמנעה אז מהתערבות להסרת האיום הנאצי על העם היהודי, האיום הופנה בסופו של דבר גם נגד העם האירופאי. המשטר האיראני אינו רואה בספקנות והיעדר תגובה שיקול מחושב אלא חולשה שמנוצלת להמשך הישרדותו.

תרחישים

תרחיש 1: השתלטות אמריקאית על האי חארג' ושליטה על מיצר הורמוז

מדינות שנהנות כיום ממעבר חופשי של נפט וסחורות - כגון סין ורוסיה וצפון קוריאה בעקיפין, צפויות להיפגע, להפנות טענות כלפי איראן ולזהות חולשה בברית שכרתו עימה. הוכחת יכולות אמריקאיות עצמאיות, יהוו זירת ניסוי חיה שיעצימו את ההרתעה האמריקנית אל מול אויבות גדולות בהרבה, אשר צופות על מהלכיו של טראמפ. המדינות שנפגעו משליטה איראנית בנתיב הימי כגון מדינות המפרץ (סעודיה, כוית, איחוד האמירויות, עומאן, קטר ובחריין), מדינות מזרח אסיה (יפן ודרום קוריאה) ומדינות אירופה (בריטניה, גרמניה ואיטליה) יהיו עשויות לשפר את עמדתן כלפי ההצטרפות לארצות הברית במלחמה נגד איראן, מתוך תועלת כלכלית.

תרחיש 2: התגבשות קואליציה בינלאומית לפעולה צבאית התקפית

גיבוש והתלכדות צבאית של מעצמות על ומדינות מפתח מהמערב והאזור, שילחמו יחד נגד איראן וייצרו מסגרת פעולה משולבת להפעלת לחץ מקסימלי: בראש ובראשונה צבאית וגם מדינית וכלכלית, שתאפשר הפעלת לחץ מתמשך ורב-ממדי על איראן. מודל שישלב תקיפות 24/7, ללא הפוגה מעל שמי איראן, כל מדינה בתורה על פי תכנון מבצעי מתואם – עשוי להפחית משמעותית את יכולת ההתאוששות של המשטר בין גלי התקיפות. המגבלות המבצעיות הקיימות כיום, בשל ריחוק גיאוגרפי ומגבלות אחרות, מנוצלות להמשך ירי של טילים ופריטים אחרים על העורף כמנוף לחץ. בהקשר זה, קיומה של מסגרת קואליציונית רחבה עשוי לשנות את מאזן ההרתעה והכוח. לעומת זאת, בתרחיש שבו ארצות הברית וישראל יאלצו להמשיך לפעול צבאית לבדן, הכנעת המשטר עשויה להימשך זמן ממושך אף יותר מעבר להערכות הנוכחיות.

תרחיש 3: מעבר לשלב השני כשלב קריטי: כוח קרקעי והתקוממות פנימית

בשלב הנוכחי, המרכיב הקרקעי המאפשר שליטה פיזית במוקדי כוח, מוסדות שלטון ואתרים צבאיים אינו מתממש. כתוצאה מכך, המערכה נשענת בעיקר על יכולות אוויריות וימיות, המגבילות את היקף המערכה. בתרחיש שבו יחדור כוח קרקעי חמוש לנקודות מפתח באיראן, או שיגובשו מליציות חמושות בגבולות איראן ובתוך המדינה, מאזן הכוח באיראן עשוי להשתנות עד לכדי התפתחות של התקוממות עממית רחבת-היקף. חימוש המפגינים בנשק להגנה עצמית, יתכן בהצנחה אווירית או בדרכים אחרות, עשוי לשפר את נקודת הפתיחה של כל מרד פנימי. יחד עם זאת, במסגרת ניהול הסיכונים המבצעיים והמשפטיים, עלול לפרוץ כאוס ומלחמת אזרחים. הפעלת לחץ חיצוני ממושך ועצים על מנגנוני השליטה הפנימיים ובראשם הבסיג' ומשמרות המהפכה, השולטים במרחב האזרחי, עשויה להוות רכיב משמעותי ביצירת שינוי בדינמיקה הפנימית. בהיעדר שילוב בין לחץ פנימי לאיום חיצוני, היכולת לייצר פגיעה אפקטיבית ביציבות המשטר עשויה להישאר מוגבלת. שליטה מלאה בזירה הימית במפרץ הפרסי, עשויה להוות בסיס חזק להתפתחות הזירה הקרקעית.

תרחיש 4: לחץ רב-ממדי באמצעות הזירה הלבנונית

לאחר שממשלת לבנון הבינה כי ישראל משנה את האסטרטגיה שלה ואינה מפרידה עוד בין האחריות של חיבאללה לזו של ממשלת לבנון וכי צה"ל החל לפעול נגד תשתיות בלבנון - היא הביעה נכונות למשא ומתן.

24 מרץ 2026
ד' בניסן ה'תשפ"ו

גם משמרות המהפכה נלחצו מאפשרות של פגיעה בתשתיות אך בחרו לשגר מסרים מאיימים להחרפת העימות. הסיבה לכך ברורה: ללא תשתיות, הפעילות האופרטיבית נפגעת ובנוסף נוצר לחץ מצד אזרחים. בתרחיש כזה, מדובר במנוף לחץ משמעותי בעיקר משום שארגוני הטרור חיזבאללה, משה"מ וחמאס פועלים על בסיס לגיטימציה אזרחית, גם אם לא מלאה מצב זה יגרור שחיקת הלגיטימציה וחישוב עלות מול תועלת מצד אויבי ישראל. פגיעה משולבת בחיזבאללה: צבאית, כלכלית (גם בעולם) ומדינית: סילוקו ממשלת לבנון לחלוטין, לרבות מפלגת אמל בראשותו של נביה ברי יו"ר הפרלמנט הלבנוני – המאמץ הצבאי של ישראל יוכל להמשיך להתמקד בזירה הראשית, איראן. הערכת המצב גובשה בהובלת חוקרת המכון, מורן אללוף.